

Közelebb ragyognak a csillagok

Dardzsilingban, Kőrösi Csománál

Nekünk India nem idegen. A távoli, egzotikus országban van egy pont, amelyről mindenkinek tudnia kell, aki valamennyire is becsüli a történelmet, az elődök erőfeszítéseit, aki visszanyúl a múltba, de nem búkeresés, hanem erőmerítés céljából. Ez a pont egy sír a felhők felett. Nem könnyű eljutni odáig, de az ember elfelejti a fáradságot, ha már ott áll Kőrösi Csoma Sándor végső nyugalóhelyénél.

FARKAS JÓZSEF GYÖRGY

A tél nem igazán főszezon a turistáknak a Himalájában. A heglánc keleti oldalához vezető légi út végállomására, Bagdográba induló gépen én vagyok egyedül európai. Az utasok között felbukkannak a Delhiben többnyire csak a tibeti bazársoron látható típusok. Indulunk.

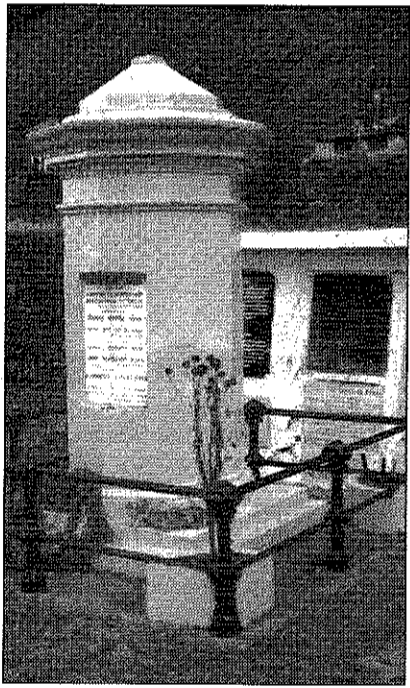
Csendesen duruzsolnak a hajtóművek, zúgásukon még a fedélzeten dobozban szállított postagalamb burukkolása is felülkerekedik. Tízezer méterrel alattunk a Gangesz, pontosabban annak majdnem kiszáradt medre kanyarog, balra a meszeseségben a felhőktől elválnak a „nyolcezresek” éles kontúrjai. Melyikük a Csomolungma? – csak találgatni tudom a gyarmati időkben Everestől elnevezett csúcsot.

Még elég távol vagyunk a heglánctól, midőn a gép nekilát a leszállásnak. Közlednek a teauteltvények, nagyot döccsven landolunk a bagdograi betonon. Itt kezdődik India „szűk keresztmetszete”, az északkeleti államok felé vezető út Nepál és Banglades közé szorult szakasza. Fogalmam sincs, hogy a bejárat előtt tolongó tarka csapatból ki „az én emberem”, a dardzsilingi turisztikai hivatal képviselője. Szerencsére a konkurencia segít – a Sikkim Tourism pultosa kimegy, és felderülve jön vissza: várnak, nem kell taxit fogadnom a kilencven kilométeres útra (a kocsit Dardzsilingig mintegy 650 rúpia, mínusz alku).

Rai úr zömök, derűs, mandulaszemű fickó, odakalauzol jó öreg Ambassador-jához, ami a Pobeda és régi brit kocsik ötvözött reinkarnációja. Némi kísérletezés után beugrik a motor, és számos „fekvőrendőrn” áthuppanva elérjük a reptér katonák által szigorúan ellenőrzött be- és kijáratát. Itt felveszünk egy vékonypénzű, szemüveges fiatalembert, akiről kiderül, hogy Rai fia, és egyetemista. Szüneten éppen a tanintézményben, hát elkí-

szerte az apját. És jól tette, mert vele könnyebben megértetem magam, Rai úr angolosságához ugyanis hozzá kell idomulnom. Kísérőm érdekes kiegészítő hangok beépítésével könnyíti a maga számára az angol kiejtést, valahogy úgy, mint amikor a csukcok beszélnek oroszul (ezt jól megmagyaráztam!).

Bagdogra és a nagyobb település, Sziliguri főutcáin végighajtva némi szorongás veszt erőt az errefelé járattal utazón, a forgalmi elv a „balra tarts”, de a gyakorlatban mindenki ott megy, ahol helyet talál vagy szorít magának. Megkönnyebbülten sóhajtok, midőn ismét a nyílt országútra keveredünk, ám amikor első ízben metszi utunkat a híres hegyi kisvasút keskeny vágánya, és Rai sokaik sejtetően megszólal: „Eddig tartott a sik-ság”, még nem tudom, mi következik.

A sír, mögötte az emléktáblák

Hát, egykettőre megtudom. Az út elkeskenyedik, a kanyarok kihegyeződnek, az Ambassador aszmatikusán hörög, és mellettünk egyre mélyülnek a szakadékok. Még szerencse, hogy itt a felfelé haladóknak van előnyük (és ezt mindenki tiszteletben is tartja), így csak-csak kikerüljük egymást a szembe forgalommal. Az utat itt-ott javítgatják, a kátyúk betöméséhez az apró köveket homlokukon átvett pánntal rögzített hátizsákban hozzák a nehézségtől, sok esetben nők. Hiába Rai rutinja és ügyessége, harminc kilométeres átlagssebességet produkálunk.

Félúton utolérjük a kisvonatot, amelynek pályáját az angolok 1879 és 1881 között építették. A régi fővárosban, Kalkuttában működő brit gyarmati hivatalnokok és családjaik a nyári forróság elől felmenekültek a hegyekbe, ezt megkönnyítendő létesült a „toy train”. Ma is muzeális, ám jól karbantartott kis gőzmozdonyok húzzák, ahol a gőz nagyobb hányada tapasztalataim szerint a sípra megy – a vonat tíz kilométeres átlagssebességgel, nyolc-kilenc óra alatt jut el céljához, vagy százszor keresztezve a közutat. Forgalmi problémát ezzel együtt nem okoz: naponta mindössze kétszer halad végig a pályán, nagy öröme a környéken lakó árusoknak, akik mellette sétálva kínálják portékájukat.

Végre fent vagyunk! A havas csúcsokat felhők takarják el, a 2180 méteres tengerszint feletti magasságon a lépcsőkön haladva kicsit kapkodni kell a kristálytisza levegőt. Beköltözöm a patinás Windamere hotelbe – a 145 éves szálloda a brit idők egyik öröksége, ennek megfelelően tartják becsben és karban, egyenruhás gurkhák vigyázzák a bejáratot, ők szolgálnak fel az étteremben, ők rakják meg szénrel a kandallót, és ők teszik este a forró vizes gumipalackot az ágyba, a skót kockás pléd (Made in India) alá. A brit vendégek itt álmodhatják vissza magukat a legkönnyebben a birodalmi időkbe.

A város fantasztikus. Olyan meredek hegyoldalokon épült, hogy felénk egy zerge kétszer is megmondolná ilyen helyen a letelepedést. A házak betonlábakra támaszkodva kapaszkodnak a lejtőkön. Az utcák cikcakkban haladnak lefelé. A téli holt szezon dacára itt már akadnak külföldiek is, de a hullámzó tömeg nagy részét helyiek és más vidéki indiaiak alkotják. Lovak, kecskék, kutyák ödöngnek mindenfelé – az utóbbiak közül némelyik egy sakál és egy pekingi palotapincsi nem túl jól sikerült randevújára emlékeztet.

– Lepihen? – kérdezi Rai úr. A légi és főleg a földi út után nem lenne rossz, de ki tudja, holnapra mit hoznak a hegyeket borító fellegek. Most még nem esik, elég világos is van – gyérünk a régi brit temetőbe! Kísérőm sok éve dolgozik az idegenforgalom szolgálatában, tudja, hogy elsősorban mit keresnek errefelé a magyarok. Az Ambassador is megjuhászodik, csendesen gördül a lépcsőkhöz, amelyek felvezetnek a bejárat vasajtóhoz. A temetőben nincsenek fák, bokrok, végigszalad a pillantás a sírokon, amelyek kövei elhajolva, kidőlve jelzik: nincsenek már utódok, akik gondot viseljenek rájuk. Egy kivételt láthatunk, a bejárat közelében. Rebecca (T. Bracken felesége) és Mary Elisabeth (a Stolke házaspár leánya) mohos fejjai által közrefogott buddhista jellegű síroszlop, a sárga sztúpa szinte belevilágít a szürkületbe. Megérkeztem!

„Kőrösi Csoma Sándor magyar tudós (1784–1842) nyugszik itt” – hirdeti a felirat, amely így folytatódik: „Az egész világnak: a keleti nyelvtudomány alapvető nagysága. Nekünk, honfitársainak még: a hazaszeretet és a tudós önfeláldozás örök példája. Nemzetének bölcséjét kereste és a maga sírját találta itt – de halhatatlanságát is”. A márványtábla szövege Széchenyi-idézzel zárul, dátuma pedig 1910. május 30. Felállította a Magyar Tudományos Akadémia.

Hasonló táblát helyezett el a sírnál a Bengáliai Ázsia Társaság is. Csoma dardzsilingi útját megelőzően Kalkuttában, e társaság székházának egyik apró szobájában dolgozott, megalkotva a tibeti–angol szótárt és számos egyéb tudományos munkát, megbecsült tudósként az intézménynek. És mégis! Nem volt maradása, mert nem teljesítette az otthon maga elé tűzött feladatot, a magyarok ősi földjének, késői rokonainak felkutatását. Iratait a társaság könyvtárára bízva útnak indult hát, hogy célját elérje. A mai utódok által autóval is elátkozott úton gyalog kapaszkodott felfelé, átfázott a hegyekben, és Dardzsilingban utolérte a halál. A koráb-

ban már buddhistává vált tudós férfiút a helyi keresztények helyezték örök nyugalomra.

A sír mögött táblák sorakoznak. Legelől a szülőhely, az erdélyi Csomakőrös 1910-ben elhelyezett márványlapja, nem sokkal mellette Losonczy Pálnak, az Elnöki Tanács elnökének 1976-os tiszteletgését örökíti meg a felirat. Sorra olvasható azután Nyíregyháza önkormányzatának tiszteletadása, a magyar vaishnavák üzenete, számos magánszemély kisebb-nagyobb táblácskaja, közülük a legutolsó Farkas András „korondi világbárája”. „Azért jöttem, hogy szellemed haza vigyem” – tudatja földije a sztúpa alatt porladóval.

Kőrösi Csoma sírját az indiai állam is becsüli és védi. Külön tábla figyelmezteti az erre járókat, hogy „Ez a műemlék nemzeti jelentőségű”, és aki bármi kárt tesz benne, azt három hónapi elzárással, öt ezer rúpia pénzbüntetéssel, esetleg mindkettővel sújthatják.

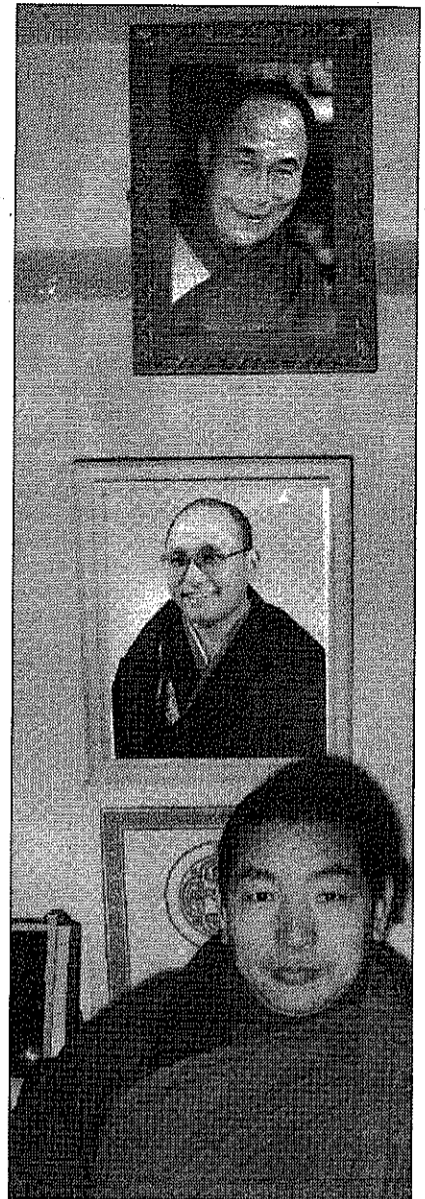
Az obligát fényképezés és a csendes elmélkedés után elveszek egy kavicsot a sírról, amelyet egy másik kis kődarabbal pótolok: jól jöhet az utánam következőknek. Mert jönnek, jövőgetnek ide magyarok. Legutóbb tavaly év végén tiszteletet a temetőben Hámosi József professzor, akkor még kultuszminiszter.

A nap eltűnik a csúcsokat körülölelő felhők mögött, de fölöttünk tiszta marad az ég. A ragyogó csillagok mintha a szokásnál közelebb lennének. Rai hazaszállít, megy ő is pihenni, másnap sok dolgunk lesz. A hotel régi levelekkel, kéziratokkal és fotókkal díszített társalgójában fiatal angol párral beszélgetek egy kicsit: az asszonyka nagyszülei még nyaraltak itt, ők a nyomukban járva nosztalgálnak. De hogy én Magyarországról miért kerültem ide? Elmondom. Elmulnak és megígérik, hogy okvetlenül ellátogatnak az omló fejfák birodalmába.

Másnap – delhi magyarok praktikus tanácsait követve – először a Nehru Streeten a Das fotószalont kerestem fel, amelynek tulajdonosa „mindenkit ismer és mindentől tud”. A helyi körülmények között kihívó eleganciájú üzlet valóban átjáróház, de a főnök – tudomást szerezve rólam – otthagyja az ügyfeleket. A kissé korpulens, szemüveges férfiú lehorjára az önkormányzatot, mert tagjai jó ideje kotelan egy utcanévodási javaslat fölött: Kőrösi Csoma Sándorról neveznék el, de a városvezetés még medítal. „És tudja, hogy miért nem halad ötről hatra a testvérvárosi kapcsolat ügye Balatonfüreddel?” – tér át a másik függőben lévő problémára, amit magyarok vetettek fel. „Mert ott Rabindranath Tagore gyógyult, aki bengáli költő volt.” „Na és?” – tesz az érteletlen – „hiszen ez itt Nyugat-Bengália.” „Az!” – vágja rá egy másik, immár ránk figyelő vendég. – Csakhogy mi itt a Gurkha Hegyi Önkormányzatot választottuk saját érdekeink védelmére, és nem vagyunk oda a kalkuttai urakért!

Van, amiben nem is esnek olyan messze a közép-európai tájaktól – morfondírozok, miközben a városháza felé szedem a lábam. A brit időkben épült adminisztrációs központ óratornya kétségbeesetten igyekszik emlékeztetni a londoni Big Benre. A legfelső emeleten Pradhan úr, a polgármester rövid időt szentel nekem, de azt elmondja, hogy szó sincs halogatásról, a városvezetők már az önkormányzati testület elé terjesztették az utcanév ügyét, a döntés áprilisban várható. (Nem kapkodnak, az szentigaz.) Amúgy ők is nagyon szeretik Csomát, a temető már régen tönkrement volna, ha nincs ott a magyar tudós sírja, így a fenntartása biztosított – magyarázza. Ami a testvérvárosi viszonyt illeti, ott valóban érezhető némi lemerevedés. Igyekszem elmagyarázni, hogy Füred nem csupán Tagoréval kapcsolódik Indiához: számos delhi politikus útletét már fát a Balaton-parti sétányon, és ha összejön a barátság – előlegezem meg a bizalmat –, akár ő lehet a következő csemete gazdája. Ez már felvillanyozza a hagyományos nepáli kódvágó sapkát viselő városvezetőt, bizakodó derével búcsúzunk.

Látogató körutam utolsó állomása a Dali lámakolostor. A közelmúltban felépült, fotogén palota előtt csüggedten gubbaszt két cserzett bőr európai, megakart motorkerékpárjai mellett. A klagenfurti rendszám láttán leszólítottam a „sógorokat”. „Helló, szomszéd!” – eleve-nedik meg a két osztrák, aki azért szobrozik a kanyarban, hogy videóra vehesse, ha a kisvonat végre elpöfög a kolostor előtt. Motorjaitak hajlón előreklúdték a mumbai kikötőbe, ott felvették, és most

Gyatso láma, főnökeivel

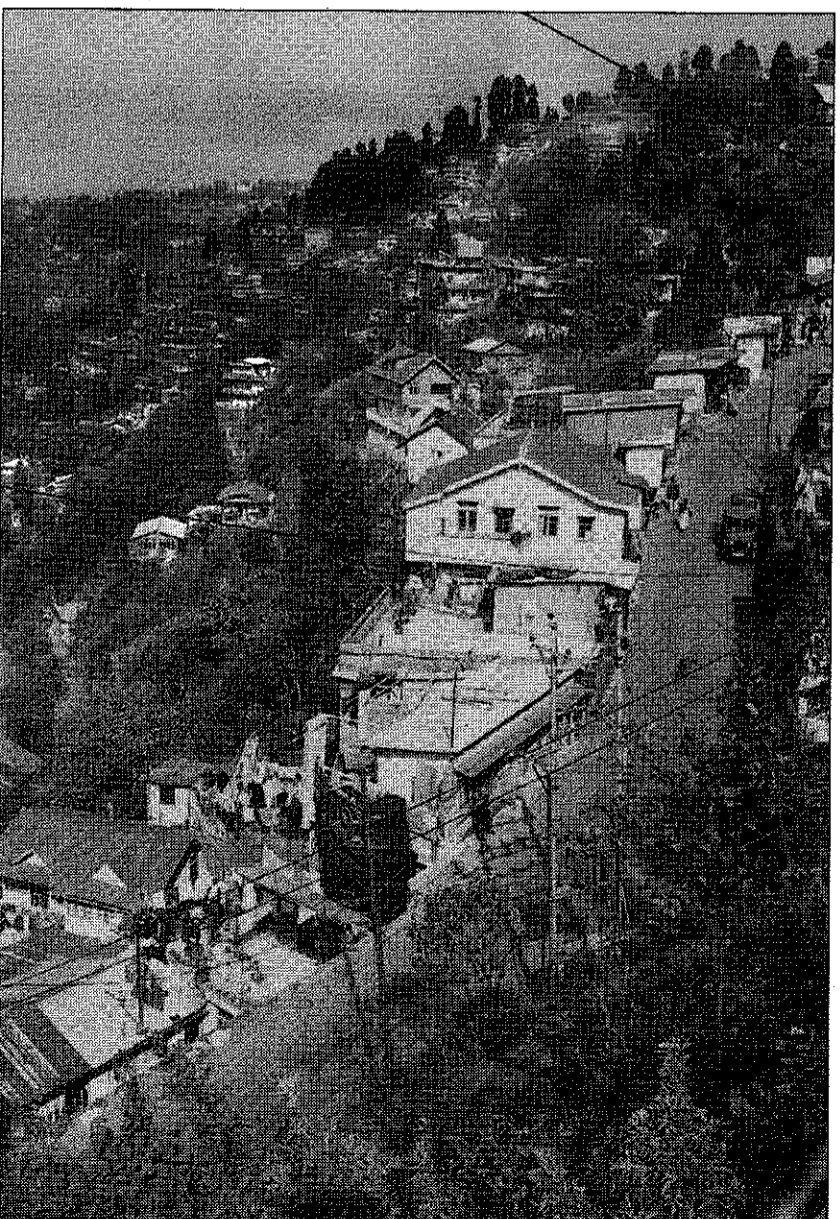
három hónapig kalandoznak Indiában. Beszélnek nekik Csomáról, ámuldozás, elképedés, búcsú.

A kolostorban a „menedzser-lámát”, Ngawang Tenzing Gyatset keressük, az itt tanuló és éppen szünetet tartó iskolások egyike a segítségünkre siet. A fiúcska a hagyományos város lebernyegét viseli, mint valami mini-láma szalad előtünk az „office”-ig. Benn Gyatso szívélyesen fogad: ő azután tényleg mindent tud Csomáról, amint oxfordi angolsággal előadott összefoglalójából kitűnik. „Mi, buddhista szerzetesek a magunkénak érezzük Kőrösi Csoma Sándort, mindig megemlékezünk halála évfordulójáról, kimegyünk a sírjához imádkozni. Igyekszünk ebben az iskoláiról is nevezetes szavazatos városban felvilágosítani az embereket, hogy ki volt ő és miket cselekedett. Előadásokat tartunk róla a tanintézetekben, és a Mandzsu Sri Központban (ez afféle tibeti vallási TIT – a szerk.). Ha rangos magyar vendég jön, kolostorunk küld a sírhoz lámákat imádkozni, havasi kurtjeiken gyász dallamokat játszani. Az ilyen látogatásokról a dardzsilingi kábel-tévé is beszámol, úgyhogy az emberek többsége már tájékozódhatott arról, kit rejti a sárga sztúpa a hegyoldalban.”

Megköszönöm a sok jótéteményt, amiről hallhattam, Tenzing Gyatset pedig – hirtelen ötlettel – a legnagyobb magyarok kiáltom ki Dardzsilingban. Rég láttam embert ilyen szívvel kacagni, lámát meg éppenséggel sohasem.

Másnap korán reggel indulunk Rajjal vissza Bagdográba. Végre kitisztult az ég, a Kancsendzönga öt csúcsa – valamennyi nyolcezer méter fölött – búcsút int. Az autózás lefelé sem könnyű, ráadásul félúton, Karsongnál a hadsereg teherautói eldugaszolták a keskeny utat. „Úristen, a legközelebbi gép három nap múlva indul Kalkuttába” – villan át az agyamon, de Rait is nyugtalanítja a helyzet. Hirtelen ötlettel lekanyarodik egy hepehupás, gyanús mellékútra, amin nem közlekedhetnek tehergépkocsik. Hamarosan kiderül, hogy miért: minden eddigi istenkísértésünk bohó élcelődés volt a ránk váró hajmeresztő lejtmenethez képest. Eszevesztett dudálással kivédünk néhány összevont közeledést, s végül a kötelező időponttól alig lemaradva megérkezünk Bagdográba. Remegő lábakkal zuhanok be a reptérre, de megnyugtatóan: aggodalomra semmi ok, a gépünk még el sem indult idefelé Kalkuttából.

Indiában semmiről sem lehet lekésni, ez az ország maga az örökkévalóság.
Dardzsiling-Budapest, 2000. február

Dardzsiling, egy város a Himalája oldalán

A SZERZŐ FELVÉTELEI